

Luterští byli v té době silně oslabeni smrtí svého předního velmože Stanislava Gorky [1592], jehož rozsáhlá panství zdědili katolíci, i řadou odstupů, vnitřně pak rozporem smířlivějších se stoupenci Formule concordiae. Pavel Gericke a Enoch, po něm Ondřej Luperian, kázali dále proti Sandoměřské dohodě a proti Bratřím. Nacházeli v tom oporu zejména v poznaňském německém luterském sboru a ovšem v pruském sousedství, kde Formule svorností vládla a odkud staré zášti proti Bratřím živil Benedikt Morgenstern, Luperianův tchán. I superintendent Erazim Glicznér se dal na čas odvést do jejich blízkosti. Musil se totiž po ztrátě svého působíště na panství pana Gorky uchýlit do Západních Prus a přišel tím pod vliv výrazných luteránů. Odtud nemohl dostatečně pečovat o svou diecési, takže část luterských duchovních ve Velkopolsku žádala seniora Turnovského o přijetí jejich sborů do svazku Jednoty. Turnovský však se Staršími odmítl, aby nebyla podlomena zásada Sandoměřské úmluvy [Konsensu]. I když tu mohla spolupůsobit obava, aby přijetím luteránů nebyl porušen ráz Jednoty, byla to pozoruhodná loyality k sesterské církvi. Glicznér vydal [1594] proti staršímu usnesení generálního synodu włodzislawského [1583] bez vědomí druhých církví polský překlad Augustany s předmluvou ignorující Konsensus. Turnovský se proti tomu ohradil 'Obranou' důležitou i historicky; zůstala v rukopise. Napětí mezi předními duchovními vůdci obou církví odklidili jejich přední panští zástupci Świętosław Orzelski a Ondřej Leszczyński.

Tím byla připravena shoda pro *generální synod*, který se po dvanáctileté přestávce sešel v *Toruni* v srpnu 1595. Synod vedený umírněně vůči katolické straně a králi, nesený vůlí po utužení jednoty protestantů, hojně, byť ne plně navštívený duchovními i pány polskými i litevskými, znamenal v dané situaci, kdy s katolické strany bylo evangelíkům upíráno i právo takový synod konat, značný úspěch. O duchovní úroveň dbali kazatelé, Turnovský na prvním místě jako uznáný přední theolog a kazatel polského protestantismu. Mnoho času bylo vynaloženo, aby se Pavel Gericke, jenž se dosud nepodřídil, vzdal odporu ke Konsensu. Protože vytrvale odpíral, byl pro-

hlášen za zbavena místa. Konsensus byl slavnostně obnoven a doplněn řadou usnesení, hlavně co do způsobu jeho zachování a v otázkách řádu a kázně. Bylo usneseno podat výčet stížností na utrpené křivdy králi se žádostí o ochranu a zesílit úsilí, aby evangelická šlechta hájila zájmů církve na sněmech krájských i zemských.

Plného úspěchu toruňský synod nedosáhl. Usnesení o řádu a kázni narážela na stálé ohledy k šlechtě, aby nebyla přisností vedena k výstupu z církve, k němuž bylo stále tak blízko. Usnesení synodu o školách byla bržděna malým porozuměním šlechty pro nutnost nákladu na ně. Ani lešenská škola, ač páni Leszczyńští o ni dbali poměrně nejlépe, nebyla na vysoké úrovni. Turnovský nadarmo v zahajovacím kázání ukazoval, že poddaní sedláci nemohli být získáni pro evangelium, jestliže je evangelium páni nepřestávají vydírat. Pruská města k synodu přizvaná a pozorovateli zastoupená se ke Konsensu nepřipojila. Litevští luteráni jej rovněž odmítali. Trvalo déle než rok, než Poznaň opustil vzdorný Gericke. Deputaci synodu přinášející petici král nepřijal. Přece však synod hlasitě připomněl králi a katolíkům vůbec Varšavskou konfederaci a královskou přísahu, jejíž platnost ani její porušování nebylo lze popřít. Ukázal, že protestanty přehlížet nelze a upozornil na ně i pravoslavné ve východní části říše, současně ohrožené úsilím katolické strany o unii s Římem.

Od r. 1569 tvořila říše litevská se svými rozsáhlými územími běloruskými a ukrajinskými až po Kyjev přímou součást jednotné říše polskolitevské. Katolická hierarchie a jesuité usilovali tím více, aby došlo také k církevnímu sjednocení tamních velmi početných *pravoslavných* s církví římskou. Zatím co jedni tomuto nátlaku podléhali, takže se většina biskupů papeži podřídila (t. zv. Brestlitevská unie z r. 1596), jiní odpírali. Přední místo mezi ochránci pravoslaví měl ostrožský kníže Konstantin, vévoda kyjevský, vzdělaný muž, jenž od r. 1590 vydržoval v Ostrogu duchovní akademii. Působil na ní pozdější cařihradský patriarcha Kyrillos Lukaris, otevřený vlivům reformačním. Konstantin vyslal svého posla na toruňský synod s listem protestujícím